

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE
ARCHEOGRAPHIC COMMISSION
M. HRUSHEVS'KYI INSTITUTE OF UKRAINIAN ARCHEOGRAPHY
AND SOURCE STUDIES

UKRAINIAN ARCHEOGRAPHIC YEAR BOOK

NEW SERIES

ISSUE 3/4

•

UKRAINIAN
ARCHEOGRAPHIC
COLLECTION

VOLUME 6/7

KYIV 1999

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ

ВИПУСК 3/4

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 6/7

КИЇВ 1999

Черговий випуск “Українського археографічного щорічника”, що виходить у світ, на жаль, із значним запізненням, знайомить читачів з новими працями з історії археографії та суміжних джерелознавчих дисциплін, публікаціями текстів та текстологічними розвідками, історико-джерелознавчими дослідженнями і оглядами широкого хронологічного діапазону, в основі яких лежать актові джерела XVI–XVIII ст., нарративні та полемічні пам’ятки XV–XVII ст., документальні й епістолярні матеріали XIX–XX ст., інші джерела, що зберігаються в українських та зарубіжних архівосховищах.

Редакційна колегія

П. С. СОХАНЬ (головний редактор),
Г. В. БОРЯК (заступник головного редактора),
І. М. ЗАБІЯКА, Н. П. СТАРЧЕНКО (відповідальні секретарі),
Я. Р. ДАШКЕВИЧ, Л. А. ДУБРОВІНА, Ю. А. МИЦИК,
В. І. НАУЛКО, Р. Я. ПИРИГ, О. В. ТОДІЙЧУК,
В. І. УЛЬЯНОВСЬКИЙ, В. С. ШАНДРА, Ю. І. ШАПОВАЛ

Підготовлено і видруковано за сприяння
Фонду Катедр Українознавства (ФКУ).
Програма українознавчих досліджень, фундатором якої є ФКУ,
фінансується за рахунок благодійних пожертв
українських громад США і Канади

Я. Р. ДАШКЕВИЧ (Львів)

ТИПОЛОГІЯ АКТІВ З ІСТОРІЇ ЩОДЕННОГО ЖИТТЯ ЛЬВОВА

(Вірменська колонія кінця XVI – початку XVII ст.)

У сучасній українській історичній науці є чимало тем, які для історіографії не існують. Це, зокрема, стосується проблем, розташованих на стику різних дисциплін. Ними, як інтердисциплінами, займаються дуже нерado. Такі недоторкані теми викликають необхідність провести детальний і глибокий аналіз масового архівного матеріалу, щоб здобути узагальнюючі висновки. У зв'язку з тим, що певні категорії джерел використовують цілком по-споживацькому, вириваючи з контексту окремі фрагментарні відомості для використання їх за канонами славного “ілюстративного методу”, нерозкритими залишаються не тільки певні категорії джерел в цілому – з огляду на їх джерельний зміст, але й характеристика дуже багатьох документів стосовно їх актової типології.

Історія побуту, або так званого щоденного життя займає важливе місце в історичних дослідженнях, які проводять у Західній Європі. Цей напрям справді розташований на стику кількох дисциплін: історії культури (як матеріальної, так і духовної), соціальної історії та історичної етнографії. Тому дослідник повинен орієнтуватися в кількох суміжних науках та в їхніх методиках вивчення джерельного матеріалу, але на практиці це не завжди просто. Основне джерело для студій такого напрямку – акти, що у загальній масі здатні аутентичніше для XVI-XVII ст. передати відомості, ніж хроніки, мемуари, листування, іконографія. Здається цілком логічним, що до того, як займатися використанням документів актового типу, бажано знати основні відомості про їх типологію (враховуючи ще й історично-юридичний аспект виникнення актів), але такі дослідження у нас, поки що у зародковому стані.

Об'єктом аналізу став актовий матеріал, що кидає світло на досить вузьку у хронологічному, територіальному, етнічному відношенні тему: історію щоденного життя частини міщанства Львова (його вірменської колонії) кінця XVI – початку XVII ст. Підставою для дослідження стало понад 100 приватних актів з часів від близько 1565 до 1638 р. До речі, поняття “акту” вживається мною досить широко. Оскільки у Львові (як і в інших містах і на інших теренах України) у судово-адміністративній практиці застосовувався книжковий спосіб діловодства¹, то у значимий з

юридичного погляду акт перетворювався кожний письмовий документ, внесений (переписаний) до книг будь-якого уряду: внутріміського (окремих етнічних громад, юридик), загальноміського, старостинського (городського), земського та інших рівнів. В акти перетворювалися також записи, вписані до книг різних церковних установ судово-адміністративного або нотаріального профілів. Книжковий спосіб діловодства, очевидно, не виключав того, що актами безумовно і передусім були окремі (за своїм фізичним виглядом – тобто, не внесені до книг) документи, оформлені у вигляді грамот, дипломів, рішень, ухвал, засвідчені підписами і печатками урядів, офіційних осіб тощо. Особливість книжкового способу діловодства призводила, однак, до того, що навіть звичайний лист, записка, перелік і т.п. з моменту внесення їх тексту до книги перетворювалися на акт. З книг відповідні уряди (їхні канцелярії) мали право видавати урядово засвідчені витяги – такі копії, незалежно від їх змісту, знову перетворювалися на юридично повноцінний документ – акт. Питання визначення поняття “акт” на українському матеріалі заслуговує на наукову дискусію. Принагідно хочу звернути увагу, що не всі записи, внесені до діловодчої книги, автоматично перетворювалися на акти. До книг вписували, наприклад, протоколи судових та інших засідань, які актами вважати не можна. Як і раніше², так і тепер, назву “актові книги” вважаю помилковою, незважаючи на те, що її освятили російські канцеляристи наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

Вивчаючи побут вірменської колонії Львова кінця XVI – початку XVII ст., я звернув увагу на таких чотири основних блоки актів (довкола них – так би мовити, по периферії цих блоків – формувалися акти споріднених типів): 1) передшлюбні умови (двох типів – без та разом з квітунням); 2) посмертні інвентарні описи майна; 3) духівниці; 4) інвентарні описи товарів та інших речей, нерухомого майна.

Джерельне значення актів таких типів в історичній науці відоме давно. В українській науці збірники таких актів для видання друком не формували, хоча вже в сусідній, наприклад, польській, археографії є взірці, що могли б стати предметом наслідування. В українських археографічних, особливо серійних багатотомних виданнях середини XIX – початку XX ст., актів подібних типів публікували чимало, хоча вони розсіпані по окремих томах. Пізніше зацікавлення ними зменшилося (як у джерелознавчому, так і в історично-юридичному аспектах)³.

Згадані вище понад 100 актів в основній масі внесено до книг львівського вірменського (за назвою; за складом фактично вірменсько-польського) суду, що зберігаються у Центральному державному історичному архіві України у Львові, фонд 52, опис 2, томи, в основному, 517-523. Тут вони записані польською мовою – значна частина їх перекладена з оригіналів вірмено-кипчацькою мовою. Вірмено-кипчацькі тексти деяких категорій актів зберігаються в Бібліотеці мхітаристів у Відні, відділ рукописів, №441, книга передшлюбних умов і духівниць 1572-1630 pp. (складена у львівському вірменському духовному суді, в моєму розпоряд-

женні є мікрофільм)⁴. Деякі з вірмено-кипчацьких текстів львівських актів другої половини XVI – першої половини XVII ст. були опубліковані Е.Триарським (Варшава) та мною, а також Е.Шюцом (Будапешт) разом з перекладами польською, російською або німецькою мовами. Це були як передшлюбні умови⁵, так і духовниці⁶. Інвентарні описи будинків (складені в зв'язку з їх поділом між спадкоємцями) 1610-1683 рр. опубліковані мною у російському перекладі з польської⁷. Щоб не ускладнювати виклад пропонованої читачеві статті, я користувався майже виключно польськими текстами, враховуючи при цьому лише ті вірмено-кипчацькі тексти, які вже публікувалися.

Розглядаючи окремі типи актів, звертаю увагу передусім на два аспекти – історично-юридичний (висвітлення правил кодифікованого та звичаєвого права, згідно з якими створювалися відповідні акти; оформлення акту як правово значущого – правомочного – документу; експертиза аутентичності і правової значущості актів) та дипломатичний (формальна побудова акту).

У додатку вперше публікуються п'ять типових текстів актів, записаних до книг польською мовою. Вони мають чимале джерельне значення для історії щоденного життя Львова кінця XVI – початку XVIII ст.⁸. Їх джерелознавчий аналіз не входить до завдань даної статті⁹. Зрештою, зміст текстів значною мірою говорить сам за себе. Тексти публікуються за правописом актів; великі та малі літери подаються за сучасним правописом, щоб полегшити розуміння текстів; внесено – при необхідності – сучасну інтерпункцію та поділ на абзаци.

Передшлюбні умови

Важко сказати, коли у вірменів виник звичай складати передшлюбні умови на письмі. Не виключено, що така традиція започаткувалася в Україні, бо старовірменське право подібних умов не знало. На львівському ґрунті звичай складати відповідний акт було зафіксовано в судебнику, затвердженому 1519 р. польським королем Сигізмундом I – у статті VIII вступної частини судебника, відомого під латинською назвою *Statuta iuris Armenici*. Тут є таке правило (подаю в перекладі з латинської): “У такий спосіб треба запрошувати приятелів при шлюбі, що наречений спершу має скласти умову з батьком нареченої, тобто щоб йому зразу визначили певну кількість і якість посагу, який пізніше мав би отримати. І посаг йому мають дати і визначити, бо посаги жінок дають з їхніх частин, батьківської і материнської, маєтків [...] Якщо б котрась дочка залишилася при житті одночасно з братами після смерті батька, то їй дадуть посаг брати”¹⁰. Інших кодифікованих правил, що визначали б спосіб укладання передшлюбної умови, не було – всі інші особливості процедури визначав звичай. Найдавніший відомий текст вірменської передшлюбної умови зі Львова датується 1492 р.¹¹

Вивчення 35 неопублікованих та 8 опублікованих (Триярським, Шюцом, мною; дві умови подаються в додатку під №1, 2) актів¹² дозволяє припустити, як відбувалася процедура складання умови і перетворення її на акт. На практиці це виглядало так:

1. Передшлюбну умову складали в присутності та за згодою обох сторін: перша з них – батько, мати, часом її повноважні представники, брат, інші близькі родичі, деколи опікуни нареченої друга сторона – батько, мати нареченого, часом сам наречений (мабуть, у випадку смерті батьків). Сторона нареченої визначала її посаг у речах (коштовності, гроші, одяг, постільна білизна, хустки) та нерухомому майні, оголошувала про подарунок нареченому (переважно чаша, сорочка, перстень, гроші). Наречений міг – але не мусив – дарувати нареченій коштовності, гроші, одяг. Деколи визначали спосіб і термін користування нерухомим майном (будинком, городом, хутором, землею), включали додаткові умови (наприклад, зобов'язання зятя взяти тещу-вдову до свого дому). Оскільки у складанні передшлюбної умови брали участь обидві сторони, назва “умова” цілком виправдана.

2. Умову записували у вигляді зобов'язання обох сторін, відзначаючи дозвіл духовної (львівський вірменський єпископ або його намісник – авакерек, офіціал) та світської (рада старших) влади, в присутності свідків або й без них. Ці останні випадки суперечили наведеній вище ст. VIII судебника 1519 р., але, можливо, що роль свідків відіграв дозвіл духовної і світської влади.

3. Письмове зобов'язання – приватний акт – представники сторони нареченої або зразу заносили до книги вірменського духовного суду¹³, або зберігали вдома (у батьків чи уповноважених нареченої, деколи копія була у молодих) без обов'язкового записування тексту умови до книги духовного суду. За запис до книги треба було платити; біднішим членам громади це було, мабуть, не під силу.

4. Текст умови могли записувати до книги духовного суду навіть через кілька років після її складання у зв'язку з додатковою процедурою – записом у книзі суду заяви зятя про те, що всі (або найважливіші) пункти умови сторона нареченої виконала. Ця процедура називалася по-латині *quietatio*, по-польськомu *kwit*, тобто “квитування”.

5. Суперечки, пов'язані з невиконанням умов, розглядав львівський міський вірменський суд. У випадку смерті батьків нареченої або інших осіб, що представляли сторону нареченої при складанні умови, відповідачем виступали їхні спадкоємці¹⁴.

Під час суперечок, що розглядали у міському вірменському суді в зв'язку з невиконанням передшлюбних умов, виринали звичаєві норми, яких треба було дотримуватися під час складання умов – і недотримання яких могло призвести до звинувачення у фальсифікації умови та до її скасування. В останньому випадку виникала дуже складна ситуація, бо скласти нову “передшлюбну” умову через багато років після шлюбу було неможливо¹⁵.

З огляду на класифікацію актів, передшлюбні умови були специфічною різновидністю документа, зміст якого диктувався виключно його цільовим призначенням.

У вірменській та вірмено-кипчацькій мовах існував докладно визначений термін для передшлюбної умови – вірменське слово “кроронк” (фонетичні й правописні варіанти: k'roronk', k'roronk', k'roronk', krorenk, krawrenk'). Латинською та польською мовами такі умови називали по-різному. Вживалися латинські терміни: *dos dotalitium*, *dos dotalitii*, *pacta sponsalia*, *pacta dotalitia*, *instrumentum dotalitii*, *pacta sponsalia*, *pacta dotalitia*, *dotalitium dotalitiale* (тобто, згідно з розумінням середньовічної латини, “посаг”, “шлюбний дар”, “шлюбний посаг”, “заручинова умова”, “шлюбна умова”, “шлюбний документ”). Польські терміни були такі: *wiano u orgawa małżenska*, *wiano u wurgawa*, *wurgawa*, *zapis wienny*. Поруч з ними у польських текстах вживався також вірменський термін *krorak*, *kroronk*, *krorunk*. Характерно, що у функції назви акту виступала як назва самого документу (“умова”, “документ” з відповідним додатком), так і, в переносному значенні, його фактичний зміст (“посаг”, “дар”). Брак постійного адекватного терміну в латинській та польській мовах посередньо свідчить, що передшлюбна умова як докладно визначений юридичний акт набув особливої внутрішньої специфіки та традиційної форми саме у вірменському середовищі. Письмові акти такого типу не набули поширення у слов'янському (українському, польському) оточенні, що й зумовило відсутність усталеної адекватної термінології.

Характерні особливості передшлюбної умови як різновидності приватного акту визначаються шляхом дипломатичного аналізу згаданих вище 43-х текстів. У львівських умовах наявні такі складові частини (подаю розгорнутий оптимальний варіант, який на практиці міг скорочуватися і модифікуватися – особливо з 1580 р., коли відбулася певна реформа у процедурі складання умов – це питання, однак, виходить поза межі статті):

I. Вступний протокол

1. Словесна інвокація зі згадкою імені Бога.
2. Датація з визначенням місцевості, року, місяця і дня (за вірменською ерою та старим юліанським календарем), згадкою про пануючого короля, синхронних – вірменського патріарха, львівського вірменського єпископа, його намісника, старших львівської громади.
3. Інтитуляція з визначенням імені (чи імен) “автора” або “авторів” умови (лише сторона нареченої або обидві сторони).
4. Інскрипція з позначенням імен осіб, для яких призначена умова.
5. Салютація з побажанням для нареченого.

II. Контекст

6. Наррація з визначенням причини складання акту (наррація могла

бути розміщена також між датацією та інтитуляцією, між інтитуляцією та інскрипцією).

7. Диспозиція зі згадками про дозвіл на шлюб, Боже благословення для наречених, переліком посагу для нареченої, віна для нареченого¹⁶ та інших, духовних, побажань. Диспозиція включала як посаг і віно від батьків (опікунів) нареченої, так і (не завжди) подарунки нареченого для нареченої – іншими словами, включала три категорії шлюбних подарунків.

8. Корроборация зі згадкою про печатку і підписи для засвідчення умови.

III. Есхатокол

9. Підписи “автора” (“авторів”), свідків.

10. Відбиток особистої печатки “автора” (“авторів”).

Передшлюбні умови відносно рідко трапляються в книгах вірменського духовного суду у вигляді окремого документа або тексту, що співпадає з первісним оригіналом умови. Набагато частіше, особливо від 1580 р., це вже умови, обрамовані формулами, які відбивають наступну, другу стадію процедури – квітування зятем. Таке обрамування складається з додаткових елементів вступного протоколу:

1. Запис про прибуття до духовного суду обох сторін з переліком осіб.

2. Заява сторони нареченої про складення в минулому передшлюбного договору з проханням зачитати текст умови.

У вступному протоколі зберігаються також датація, інтитуляція та інскрипція. Нижче наводиться дозвіл на прочитання умови і текст передшлюбної умови з поданим вище контекстом, до якого додаються нові елементи стадії квітування:

3. Звертання сторони нареченої з проханням до суду допитати зятя про виконання умови.

4. Питання суду до зятя.

5. Заява зятя про повне або часткове виконання умови та про відмову від дальших претензій (або про наявність претензій, які ще треба задовольнити).

6. Прохання сторони нареченої вписати заяву зятя до книги (так звана петиція).

7. Дозвіл суду здійснити запис до книги.

8. Запис про внесення плати за запис.

В есхатоколі деколи подавалася датація процедури квітування (якщо це не було зроблено у вступному протоколі). У випадку, коли з книги духовного суду видавався витяг вірмено-кипчацькою мовою і його переклад на польську, наприкінці витягу були ще дальші формули есхатоколу:

9. Згадка про витяг з актів духовного суду.

10. Підпис писаря духовного суду.

11. Печатка вірменських старших Львова.

На практиці траплялися різні варіанти побудови актів. Загалом, структура еволюціонувала в бік спрощення формул вступного протоколу.

У зв'язку з виконанням передшлюбної умови могли виникати похідні акти. Крім згаданого вже акту квітуння (до складу якого входив текст передшлюбної умови), деколи складали ще акт ліквідації посагу (також акт оцінки посагу) – у тих випадках, коли посаг з тих чи інших причин повертався стороні нареченої або спадкоємцям цієї ж сторони. У таких випадках посаг перелічували на гроші, які підлягали поверненню. Для оцінки коштовностей з передшлюбного контракту визначали комісію у складі цехмістрів золотарського цеху. Вони складали відповідний акт для запису до книг міського вірменського суду¹⁷.

Духівниці

Право складати духівниці – й вимагати їх виконання – належало до важливих привілеїв міщанського стану. У львівських вірменів, часто дуже багатих купців, це право неодноразово підтверджували польські королі. У 1434 р. Володислав II листом до львівського вірменського вйта Іваніса затвердив право – і обов'язок – вірменів складати духівниці у вірменському вйтівському уряді. Їх виконавцем призначався вйт¹⁸. Можна припустити, що цей лист короля мав перешкодити окремим львівським вірменам подавати свої духівниці для вписування до книг львівського (польського) міського уряду, обходячи, таким чином, права власних вірменських установ. Лист 1434 р. було перезатверджено у 1440, 1461, 1509 і 1591 рр. Коли 1469 р. польська міська рада добила ліквідації вірменського вйтівства і водночас обмеження автономії громади, всі справи, пов'язані з духівницями і їх виконанням (з пізнішим уточненням – крім справ, що стосувалися нерухомого майна і були передані міському вірменському судові), перейшли до вірменського духовного суду. У 1563 р. Сигізмунд-Август закріпив за зібранням львівської вірменської громади (термін “духовний суд” у декреті не вжито) право записувати “згідно з давнім звичаєм” духівниці та “інші подібні акти”¹⁹.

Незалежно від королівських підтверджень, вірмени віддавна мали впорядковане і кодифіковане право спадкування за духівницями. Ця стародавня традиція відбилась у судебнику 1519 р. Наводжу місця з судєбника (в перекладі з латини), що стосуються процедури складання духівниць. Стаття VII (вступної частини судєбника) “Про право духівниць вірменів”: “Якщо сила (тобто здоров'я) вірменина підупала, повинен попросити прибути священників, а також двох або трьох мужів, бездоганних у їхній поведінці, від уряду старших для свідчення та інших своїх близьких спадкоємців. У першу чергу повинен дещо пожертвувати своїй церкві, єпископові та отцям духовним, повинен ще призначити [на] свій похорон; після цього виділяє маєток, який залишився, для близьких і приятелів згідно власної волі і [все] згадане має бути останньою волею того, хто

відходить. І свідки повинні покликати і оголосити близьким, [щоб вони прийшли] до того, хто складає духівницю, і в такий спосіб, щоб [вони] виступали проти духівниці при його житті: коли він помре, духівниця, в якій формі не була б складена, повинна бути дійсною, незважаючи на будь-який спротив близьких і спадкоємців, бо у слушний час [вони] не захотіли виступити проти волі того, хто складав духівницю. Якщо той, хто склав духівницю, помре, тоді цю духівницю повинні затвердити, за висловом св. апостола Павла, що духівниці, підтверджені смертю, мають бути дійсними. Якщо б той, хто зробив духівницю, вижив, тоді ця духівниця залишається на вільне вирішення, доповнення і на відповідальність того, хто складав духівницю – для доповнення або змін, яких він собі захоче”. Із статті VIII “Про подружнє право”: “Якщо б батько дійшов до хвороби і хотів би своїй доньці призначити духівницею те, що йому хотілося б, то він може це зробити згідно зі своєю волею, цьому будь-який спротив синів і спадкоємців не може пошкодити”. Із статті X: “Якщо б цей вмираючий хотів би зробити опікуном дружину з [своїми] братами, це йому дозволяється правом, щоб [вони] разом не забували про спасіння його душі. І таке саме рішення повинно зберігатися, якщо дружина помре раніше, ніж її чоловік”²⁰. У статті 116 “Про спадкування і спадщину з майна батьків” говориться про способи спадкування у випадку смерті без духівниці.

У вірменському процесуальному кодексі, складеному у Львові 1604 р., акту духівниці стосується стаття 96 (подаю в перекладі з польської): “Будь-які духівниці повинні складати при панах старших, кількох з яких просять від уряду, та при священникові, або при власному сповідникові, або при будь-кому іншому. І ці духівниці мають записати до приватних книг для духівниць, які є у вірменській церковній скарбниці, врешті – при понятих. І такі [духівниці] повинні бути дійсними”²¹.

Інших кодифікованих правил, щодо складання духівниць не було; в процедуру вклинювалося також звичаєве право, щоправда, в значно меншій мірі, як при складанні передшлюбних умов²².

Найдавніший відомий текст духівниці, складеної вірменином у Львові, датується 1376 р.²³ Інша згадка про духівницю львівського вірменина пов’язана з 1444 р.²⁴

Вивчені духівниці 1572-1630 рр. – 8 неопублікованих та 7 опублікованих, частково лише у фрагментах (Триярським, Шюцом, мною – одна з духівниць публікується тепер у додатку під №3), підтверджують, що при їх складанні досить точно дотримувалися кодифікованої процедури. Тому немає потреби викладати її власними словами (як це було зроблено вище у шлюбних умовах, процес складання яких було кодифіковано лише загальною). Необхідно підкреслити, що недотримання одного з правил процедури могло призвести до оголошення духівниці недійсною. Так трапилося з духівницею, що публікується тепер у додатку – “автор” духівниці не призначив пожертвувань вірменським священникам і духовним

установам; тому духівницю було скасовано²⁵. До особливостей можна віднести випадки, коли духівницю одночасно й у вигляді одного акту складала чоловік і жінка²⁶.

У вірменській та вірмено-кипчацькій мовах існував докладно визначений термін для духівниці – вірменське слово *diat'ik* (запозичене з грецького ἡ διαθήκη “розпорядження”, “остання воля”), якому відповідали латинські і польські терміни *testamentum*, *testament*.

Дипломатичний аналіз згаданих вище духівниць дає можливість встановити такі складові частини акту (у його оптимальному варіанті, що не відбився у повному складі в усіх духівницях, які піддано аналізу):

I. Вступний протокол

1. Словесна інвокація зі згадкою імені Бога (трапляється рідко).
2. Датація з визначенням місцевості, часом місця (вірменський духовний суд), року, місяця і дня (за вірменською ерою та старим юліанським календарем), деколи зі згадкою про пануючого короля, вірменського патріарха, львівського вірменського єпископа, його намісника (авакереца-офіціала); часто датація переносилася до кінцевого протоколу.
3. Інтитуляція з позначенням імені того, хто складає духівницю.

II. Контекст

4. Аренга – філософськи або юридично сформульовані причини складання акту (наприклад, міркування про смерть); трапляється рідко.
5. Наррація з визначенням стану фізичного і душевного здоров'я того, хто складає духівницю, з переліком свідків складання акту (священиків, вірменських старших).
6. Диспозиція, тобто основний зміст акту, яка переважно мала кілька складових частин, не завжди розміщених послідовно, а саме: розпорядження відносно похорону, пожертвування церкві та її представникам, опис нерухомого майна, а також коштовностей, перелік готівки, товарів (загалом), поділ їх між спадкоємцями, визначення способу використання нерухомого майна рідними, перелік власних боргів та боржників тому, хто складає духівницю, встановлення опікунів над дружиною та малолітніми спадкоємцями і доньками, різні розрахунки з рідними, визначення посагу донькам, звіти з опіки над іншими родичами. Часом диспозиція перепліталася з елементами біографії “автора” духівниці. Оскільки диспозицію складала в присутності рідних, то її могли доповнювати протести або згода рідних як реакція на розпорядження “автора”.
7. Санкція – встановлення причин, що можуть позбавити спадкоємців записаної їм частини маєтку; трапляється не часто.
8. Петиція – прохання до духовного суду записати духівницю до книги.
9. Корроборація – покликання на підпис, печатку.

III. Есхатокол

10. Підпис “автора”.

11. Відбиток особистої печатки “автора”.

Досить часто датація розташована в есхатоколі. Наприкінці акту нерідко записували формулу: “автор”, якщо вийде з хвороби, матиме право скасувати або змінити духівницю. Як і в передшлюбних умовах, тексти духівниць, що видавалися сторонам у вигляді витягів з книги духовного суду в оригіналі та в перекладі, отримували відповідні діловодні ознаки – згадку звідки зроблено витяг та підпис писаря суду²⁷.

У зв'язку з духівницями з'явилися похідні акти. До них належали, зокрема, акти про передсмертний розрахунок з опікунства²⁸, зміни або доповнення до окремих місць духівниці²⁹, скасування духівниці після одужання³⁰, кошти похорону³¹, про розрахунок з опікунства, встановленого духівницею³². Окрему категорію похідних актів становили посмертні інвентарні описи майна.

Посмертні інвентарні описи майна (нерухомого та рухомого) складали лише у тих випадках, якщо зразу після смерті “автора” духівниці виникали спірні питання – чи то в зв'язку з поділом маєтку серед спадкоємців, чи внаслідок претензій кредиторів. У складі органів міського самоврядування Львова існував спеціальний інститут присяжних, які виконували такі інвентарні описи, вносили чернетки описів до своїх підручних книг, а потім переписували описи до книг вищих інстанцій. У львівських вірменів описи виконували двоє вірменських старших (як члени інституту присяжних) під керівництвом війта, не вірменина. Описи для чистового запису заносили до книг львівського міського вірменського суду, перетворюючи їх таким чином на офіційний акт.

Досліджено 14 посмертних інвентарних описів майна 1594-1629 рр., складених у Львові. Усі (крім двох описів, що подаються у додатку пропонуваної статті) досі не публікувалися³³. Львівських вірменів, рухливих купців, смерть могла застати за межами міста – деколи це була насильницька смерть: в Угорщині (1604 р.; товари цього купця описували в Самборі, Яслиськах, Коросні)³⁴, у Гданську (1607 р.)³⁵ у Кракові (1605 р.)³⁶, на славному ярмарку в Ярославі (1627 р.)³⁷ Це був період, коли Польща вела війни за білоруські землі, намагалася з допомогою Лжедмитріїв встановити контроль над Московською державою. Разом з польськими військами (та й українськими козаками) просувалися також львівські вірменські купці. Так з'являлися інвентарні описи майна загиблих, складені в Смоленську (1613 р.)³⁸, Москві (1610, 1617 рр.)³⁹. Усі ці позальвівські акти переписували до книг львівського міського вірменського суду. Я не враховував позальвівські документи, хоча вони можуть використовуватися для порівняння (у різних містах процедура складання описів мала свої особливості). Реєструю їх також для загальної картини. До книг

згаданого суду записували також описи майна нельвівських вірменів, маєток яких після смерті з тих чи інших причин зберігався у Львові (1605 р., вірменин з Кам'янця-Подільського)⁴⁰. Процедура в останніх випадках була, зрозуміло, львівською, тому такі акти я враховував при аналізі.

Посмертні описи майна діляться на три основні категорії, що відбивають три фази дій із спадковою масою: 1) звичайні переліки майна та 2) переліки майна з їх оцінкою. Здебільшого такі переліки дублюються: спершу до книг записували звичайний перелік речей, товарів, нерухомого майна; пізніше для їх оцінки запрошували експертів – вірменських купців або цехмістрів міських цехів (наприклад, кравців, мідників, ливарників). Деколи таку “оціночну комісію” очолював вїйт⁴¹. Наступна фаза дії – 3) розподіл маєтку між спадкоємцями чи кредиторами. Відповідно до двох перших категорій акти опису майна мали назви: *inventarium, registr rzeszy, inwentarz rzeszy* (перша фаза), або *taxa, taxa regum, calculum bonorum, osenka*, (оцінка речей, підрахунок маєтків для другої фази), або, врешті, *liquidatio* (завершення справи, треба розуміти, поділом маєтку; для третьої фази).

Структура інвентарних описів, незалежно від категорій, дуже проста – перелік речей, часом з їх оцінкою, деколи з поділом між спадкоємцями. У великих за обсягом інвентарних описах речі, товари групували за видами та матеріалом, наприклад, цина, мідь, килими, посуд (керамічний), одяг, латунь, срібло⁴², або одяг, цина, латунь, мідь залізо (сюди входила зброя), килими, картини, дерево, документи⁴³, чи – цина, латунь, мідь, срібло, одяг, документи⁴⁴. Окремі групи в описах становили гроші, коштовності та нерухоме майно. Про розгорнуту дипломатичну будову таких актів говорити важко. Відомості про датацію, “авторів” акту, причину його складання (на чію вимогу) – при записові у чистовому варіанті до книги – подавали у супровідному тексті. Жодні інші формули інвентарні описи не супроводили.

Описи товарів і речей

За формальними ознаками (переліки речей, товарів, їх оцінка, поділ) акти цієї категорії близькі до попередніх, але причина їх складання була зовсім іншою. Такі акти з’являлися внаслідок судових рішень різних інстанцій, часом навіть королівських декретів про облік речей і товарів, конфіскованих на користь кредиторів. У переважній більшості випадків описи складали одночасно з оцінкою речей і товарів. У ролі експертів знову виступали цехмістри, наприклад золотарського цеху, представники купецьких об’єднань. Часом такі описи складали самі боржники, пропонуючи свою оцінку речей, призначених на оплату боргу. Вдалося виявити 7 актів такого типу 1602-1628 рр.⁴⁵ До цієї групи актів можна умовно залічити також список речей одного купця, що залишив їх у Стамбулі (1604 р.) – речі перевезли до Львова інші особи⁴⁶.

Діловодні назви актів здебільшого ідентичні з назвами документів попереднього типу. Як при посмертних інвентарях відомості про датацію,

“авторів”, причину складання акту подавали у супровідному тексті запису в книзі.

Дослідження актів, що стосуються міщанського середовища в Україні XVI-XVII ст. – їх аналіз з історично-юридичного та дипломатичного (не кажучи вже про джерелознавчий) погляду – по суті, лише починається. Треба вважати, що докладніше вивчення даної проблеми розширить наші відомості про типологію актів, які створювалися в українських містах і, так чи інакше, були проявом їхніх, хоча й обмежених, але цілком реальних громадянських прав.

ДОДАТОК

Зразки актів 1571-1630 рр.

№1

1571 р., липня 12 (1021 р., липня 12 вірменського календаря). – Передшлюбна умова між львівськими міщанами Аксантом і Ованесом Кеворовичами та Рінсіме Торосовичевою про посаг Анухни Кеворовичівни, що виходить заміж за Алмаса Торосовича, записана до книги львівського вірменського духовного суду та переписана 1630 р., квітня 16, у перекладі до книги львівського міського вірменського суду.

W i m i e P a n s k i e

Krorunk pana Torosovica pana Almasa y Kiewiorowiczowny Anuchny roku (według rachunku ormienskigo) 12 [!] iulii vigesima quinta.

Za wolą pana Boga wzsechmogącego y opatrzyciela wszechoyca y syna y ducha swietego stalo sie szesliwe wesele od pana Boga sporządzone w miescie Lwowie przy kosciele swietey Bogorodzicielki Vstapienia.

Za patriarchowstwa wielebnego xiedza Michala y za xiedza Gregora biskupa tutecznego, za officialstwa xdza Waska za panów starszych pana Iwaszka y pana Grzegorza,

Iako przyszła przed duchowienstwo niebosczyka pana Torossa małzonka pani Ripsima y odządała od pana Axanta y pana Owanissa ich pania Anuchno za syna swego pana Almasa malzonki co aby pan Bog szesliwie zdarzyc raczył. Amen.

My bracia daiem sistrze naszej pannie Anuchnia naprzod blogosławienstwo Panskie y zzydła [!] swiatogo tego cj pan Bog raczył sporządzic.

Naprzod kiczke na trzydziestu spodach ze złotem y z perły 96 skoicow 74 skoicow złota,

czepiec osiedmdziesiąt punttałow zloto z perły 30 skoicow,

podgarlek złoty z perły 38 skoycow,

złote nausznicze bez pereł 15 skoycow,

złote noszenie 18 skoicow,

przykrycie na głowe ze złotem 16 skoycow,

dwa kolnierze ieden 28 skoycow, a drugi 12 skoycow,

bryze iedne perłowe 6 skoycow,
pas ieden pozłocisty 4 grzywny,
drugi pas złocisty 2 grzywnie,
2 pierscienia turkosowe po pultrzecia skoyca,
pierscien ieden dyamentowy za 20 talerow,
pierscien ieden z rubinem za 2 czerwone złote,
zlociste nozny,
muchairowa szuba popieliczkami podszyta,
druga szuba sukienna z zlocistemi guzami,
złota grzywna w nich,
trzecia szuba sukienna z złotemi guzami, grzywna złota w nich,
dwie stucze czamlitu na wierzchnie szaty iedna brunatna, druga gozdzikowa,
4 szaty spodnie,
iedna cielista kitayka,
druga czerwona czamlitowa,
2 brunatnych muchairowych,
kitlik ieden czerwony axamitny z pozłocistemi guzami,
zasie kitlik na zielonym dnie zlotosłow z złotych zalozek,
Posciel, husty bialy y 2 pierzynie, 4 poduski, troie powłok, koldra czerwona
axamitna i chusty iako dobrej kozdey.

A panu oblubiencowi pierscin za 6 czerwonych złotych y koszule ze złotem.
Takze y wiana panu oblubienicowi pierscin z błogosławienstwem Panskim 450
złotych.

A pan oblubieniec pan Almas przynosi panie Anuchnie podarunek pare
manelli złotych 36 skoicow y na szate adamaszku y złotych 200 pieniendzy.

Panie Boze racz błogostawic.

ЦДІА України в м. Львові. – Ф.52, оп.2. – Т.523. – С.506-507. Засвідчена копія з
засвідченої тогочасної копії. Діловодний переклад з вірмено-кипчацької мови на польську.

№2

*1584 р., липня 4 (1033 р., червня 24 вірменського календаря). –
Передшлюбна умова між львівськими міщанами Доноваком та Стефаном
Лазаровичем про посаг Щасній Доноваковичівні, яка виходить заміж за
Лазара Стефановича, та квіттування Лазара Стефановича, що умову
виконано, записані до книги львівського вірменського духовного суду та
переписані 641 р., липня 30, у перекладі до книги львівського міського
вірменського суду.*

Krorunk paniey Szczesney corki pana Donowaka, a panaLazarza
Stephanowicza.

Roku 1033 die 24 iunny, za krolowania Stephana, a za officialstwa xiędza
Wasilego.

Stoiać oblicznie przed pany starszy, pan Donowak z iedney striny, a pan
Stephan Łazarowicz z synem Łazarem z drugiey strony y tak rzekli.

Moi łaskawi panowie starszy, przyscia naszego przed wmciov przyczyna ta iest. Gdysmy się spowinnowacili z panem Stephanem erecpochanem, z pozwoleniem xiędza biskupa y wmciov spowinnowaciłem się, to iest corkę moię panią Szczęsnę panu Lazarowi synowi pana Stephana do stanu małżeńskiego przyobiecałem; tamze zaraz za coraką swoią takową wyprawę ktora na tey karcie napisawszy wmcioim podaie. O co proszę aby była czytana. Na ządanie pana Donowaka pp. starszy pozwolili takową kartę czytac, ktora tak opiewała.

Ia Donowak daię dzięcieciu moiemu paniey Szczęsnie naprzod błogosławienstwo Panskie, a przy tym na potrzeby cielesne, co pan Bog z łaski swey nagotował.

To iest naprzod paspach złotych piędziesiąt myschałów,
mazgap złotych dwaziescia myschałów
iegdana szesdziesiąt myschałów,
husłar trzydziesci y dwa myschałów,
boiunczach dwadziescia myschałów,
łancuch trzydziesci czerwonych,
bramka perłowa z pontałami za złotych sto piędziesiąt,
bryzy perłowe dwadziescia myschałów,
dwa pasy srebrne, ieden cztery grzywny, drugi dwie grzywnie,
iedne nozenki srebrne pozłociste, grzywne wazyli,
dwa wacki dwie grzywnie.
iedna szata kanawacowa goła
iedna szuba kanawacowa sobolami podszyta,
ieden letnik czerwony adamaszkowy,
dwa letniki kitaykowe dupłowe,
ieden letnik czerwony czamletowy,
ieden letnik muchaierowy
iedna kołdra axamitna,
posciel iako u kazdego dobrego,
ieden kobierzec,
dwa pierscienie złote,
ieden błękitni rubin,
dwa czerwony czamletowy rubinowe,
ieden diamentowy pierscien.
W chusciech iako u kazdego dobrego.
Panu młodemu wiana iedna kamienica y
dwa tysiąca złotych pieneidzy y
ieden pierscien do poswiecenia,
ieden kubek, dwa grzywny y
złota kuszula.

Po przeczytaniu tey karty, prosiel pan Donowak pp. starszych aby pytali pana Łazarza Stephanowicza, iezeli według pisma tego we wszytkim się mu dosic stało, a na pytanie pp. starszych odpowiedział p. Łazarz, ze mi się od pana swiekra według pisma tego we wszytkim dosyc stało, z czego ich y potomstwo wiecznie

quituie, a p. Donowak prosił a takowe zeznanie pana zięńca do act było wpisane, na co dał pamiętne.

Jakub Iwaszko Iakubowicz pisarz duchownego prawa.

Z act duchownego prawa lwowskich ormianskich wydany.

ЦДІА України в м. Львові. – Ф.52, оп.2. – Т.526. – С.516. Засвідчена копія з засвідченої тогочасної копії. Діловодний переклад з вірмено-кипчацької мови на польську.

№3

1615 р., квітня 30. – Духівниця львівського міщанина Богдана Доноваковича, записана 1615 р., вересня 10, до книги львівського міського вірменського суду.

W imieouca i Syna i Ducha świętego amen.

Ja Bohdan Donowakowic Ormienin i mieszczanin lwowski wiadomo czynia komu bedzie należało wiedziec, iz w lidzbie ormienski roku tysiac dwudziestego pierwszego dnia dwudziestego ianuarii i w lidzbie polski tysiac piencseth siedmdziesiat pierwszego ktorego roku poiał corke panne Nastasią przedtym niegdy sławnego pana Krzystopha Awedikowica Ormienina i mieszczanina lwowskie[g]o; comkolwiek powieł posagu wziął, to wszystko iest w sctach duchownych ormienskich authentice napisano tegoz roku wyszey mianowanego. Z zoną mieskałem lath dziewietnascie; spółzonego potomstwa było szesc synow y corek trzy; za zywota mego s zony moiey Anastasiey wziął pan Bog synow trzy, a iedne corkę; po smierci nieboszki zostało synow trzy i dwie corce, a szosty ia mąż iey własney. Syny pozostale po smierci nieboski zony moiey Anastasiey – Iwasko, Mikolay, Donowak, a corki Zuzanna y Anna. Szamofost [!] tedy zostałem po smierci nieboski zony moiey Anastasiey, po ktorey smierci wziął pan Bog syna starszego Iwasska; zostało ich dwa, i corce dwie, ktorem wydał po smierci nieboski w stan swiety malzenski; starsza w roku y lidzbie ormienski tysiac piencseth pierwszego wydałem za sławnego Grzeska Mikłaszowica, pana Andrzeiowica syna. Drugą corke Annae wydałem tak ze po smierci nieboski zony moiey Anastasii za sławnego Nigola Popowica, pana Hankowego syna, roku i lidzbie ormienski, tysiac piendzsiat osmego dnia sesnaste[g]o febr., polski lidzbie tysiac szescseth dziewiatego. Cokolwiek tedy posagu dalem po corkach swoich iak srebra, zlota, pereł pieniedzy gotowych y wyprawy wszelakiey to iest waytko w actach ormienskich duchownych, krorym dwom corkom odlozylem czesc macierzystą gotowemi pieniedzmi y kostuią mie z posagiem do siedmi tysieczny złotych, abowiem im dwie czesci przynalezali macierzystego, tedy mie z nich quitowali i nie mają iuz nic tak macierzystego iako i oiczystego; mnie tedy dwie czesci przynależą te, a nie im, ani tez komu inszemu, poniewazem ich kupił za gotowe pieniadze od corek swoich y odlozylem im swemi własnymi a gotowemi pieniedzmi.

Mieskaiać po smierci nieboszki zony moi Anastasiey lath cztery wdowcem, widzac iz mi zle bylo z sierotami memy, ani doglądac komu było sieroth moich, musiałem sie z tey miary ozenic roku y lidzby ormienski tysiacz czterdziesci y

cztery dnia dwudziestego osmego ianuarii, a polski lidzbie tysias pienseth dziewiedziesiat piatego, drugiego malzenstwa z uczciwą malzonką Petronella, a z corką slawny pamięci Awedyka Popowica, xiedza Waska syna; y mieszkałem z nie lach dwadziescia y ieden rok, az do tego czasu, z którą zoną moią miłą wtorą wyszey mianowaną dał nam pan Bog z laskiey swey potomstwo – synow czterech y curek pienc; za zywota ieszcze mego tak tez y iey wzioł pan Bog iednego syna i iedne corke; zostało trzy syny zywych – Bohdan, Awedyk, Iwasko, a corki Nastasia, Aarbara, Sophia i Ruza.

Az do tego czasu, widzac abowiem starosc, chorobę i smierc przed oczyma memi, zezwalem tedy synow swych starszych, pierwszy niebozki zony moiey Anastasii, Mikolaia, y Donowaka, opowiedaiac im chorobe swoje smierc przed oczyma; ktorych dla tegom zezwał, podaiac im co zechce rzad czynic tak miedzy wami pierwszey nieboszki zony moi Anastasiey, a matki wlassney waszey iako i miedzy terazniejszymi dziatkami zony moiey Petronelli, aby po smierci moi nie było zadnego kłopotu, turbaciey ani tez pozywanie miedzy wami.

Naprzod pytałem synow moich z malzonki pierwszy Anastasiey w macierzystych częściach waszych z wami spolnie mam li iakie części albo ni w stoiacych dobrach, na co oni tak odpowiedzieli iz tam niemacie nic ani zadney czesci na dobrach stoiących, ale nam to przynalezy wsythkom dwom bratom Mikolaiowi i Donawakowi, a nie wam.

Pytałem ieszcze częsc macierzystą – brat was rodzony Iwasko starszy, a syn moy wlasny, komu odumarł, wam czyli mnie macierzystą – oni odpowiedzieli ze nie wam ale nam i siosstrom naszym y czorkow waszym pierwzy zony Anastasiey; pytałem ieszcze te czesci macierzyste, ktorem za swe pieniadze wlasne wykupil od corek swych, a siostr waszych Zuzanny y Anny – komu przynaleza, ali mnie, gdyzem tedy za swe pieniadze wlasne, a gotowe te czesci wykupil od corek swych tedy nieprzynaleze nikomu inszemu ieno mnie, wlasnie Bohdanowi Donawakowi a oicu waszemu, w ktorych czesciach trzymam kram bogaty od tego czasu az do dzisieyszego, i iestem w nim possessorem, daiąc corkom swym wyprawę tak z macierzysty, iako i z oiczysty, i przywlaszczam to do oiczystego, gdyz widze, ze oni mnie chcą ze wsytkiego macierzystego oddalic, czego zadna miara dokac [!] niemoga.

Synom teyze pierwszy zony Anastesiey uczynilem zapis swierzony na folwark swoi, gdzie Mezinski mieska przed swiety Stanislawem, za który mnie Mniesky dawali trzy tysiacze; tedy mowilem im, aby na mnie zas to prawo wiali i ten zapis, a to dlatego zebym puscil to w rurowy dział tak pierwszy małzonki splodzonego potomstwa dziecmi, iako y terazniejszy zony, we wszytkich dobrach stoiacych; na co oni niechcieli pozwolic, poniewaz tedy niechcieli, niech ze to iuz im dwom będzie za oiczyste częsc, gdyz tak są uporni y przestac nichcą na oicowski radzie, co ia ieszcze potwierdzam mandatem je[g]o k. mczi pana mego miłosziwego ze mi wolno naznaczyc ktoremu chciec mniei, ktoremu chciec wieczy, ale ia nichcac czynic krzywdy zadnemu, ieno w rowny dział puscic iako ociec baczny, tak tam tey malzonki dzieciom iako i terazniejszy wieszneimi czasy.

A tak iuz nic a nic nie maia po smierci moi oiczystego i macierzystego tak

syny iako i corki pierwszy zony moiey Anastasiey, niech ze sie iuz tym contentuina, gdyz oni dwa [razy] wieczey pobrali anizeli zona moja terazniejsza sama osma z dziecmi.

Co sie wdsielie [!] iasnie pokaze.

Ostatek tedy maietnosci tak na kamienicy, kramie y folwarkach i na wszytkich dobrach stoiacych badz w miescie badz na przedmiesciu tak kupne iako i w zastawie będące, tak pod miastem iako i pod zamkiem, zenie moiey wtorego malzenstwa Petronelle z potmstwem same oszmy zapisuie i dział uczynie dostateczny zadnemu krzywdy nieczyniac. A gdyz mi to je[g]o krolewska mcz pan moy milosciwy raczył z łaski swey panskiei dac na woli abych ordinacją takową czynił, iakaby mi sie podobala i iaką bych nailepiey rozumiał, czego dowodzac, zanosze na tym miescu consens i roskazanie je[g]o krolew mczi pana mego milosciwego, który prosze aby był czytany i do act przyiety który takowy iest.

Niepotrzebna abowiem to ich questia, ze mnie w starosci moiey tym synowie moiey krew moja turbuia, ale gdy z z niebaczenia ich y z niemilosci synowskiei przeciwko mnie oicu swemu laty y chorobą zietemu przychodzi, daie im nieomylną, ale prawdziwą sprawe, a nie tylko strony maietnosci, którą mi był pan Bog z matką ich nieboszczka, a małzonką moią pierszą uzyczył, ale tez y to im ma wybaczenie daie, co niebosczyk moy ociec do Lwowa przyechawszy z soba przywiosl i iako maietnosci stoiacy nabywal i pieniędzmi szafował.

Naprzod przyechawszy do Lwowa miał trzysziestci tysiecy gotowych pieniedzy, z których kupil kamienice od niekiedy slawnego Zuka, religiey grecki człowieka i miesczanina lwowskiego, którą zmurowal. Drugą kamienice kupil uniegdy slawnego Olexy, takze relligiey grecki, podle cerkwie ruskiey y podle slawnego Marka Langisza, y te zmurowal. Zmurowal i spital ormienski z samego grunthu, podle tegoz spitala Wartykowi Kozie takze z grunthu kamienice zmurowal. Ktore murowanie kosztuie tak tych kamienic iako y apitalne trzynascie tysieczy złotych lekcze rachuiacz, który rechunek przed oczyma stoiey wszystek.

Wdałem dwie corce zamaz na imie Guławke y Dolwatke, ktore ze złotem y z srybrem y z wyprawa lekcze rachuiacz po dwu tysiacu złotych wiecey nizeli cztery tysiacze złotych obiedwie kostuią. Folwark na przedmiesciu Krakowskim przed swietym Stanisławem, gdzie Mezinski mieska, dał dwa tysiacu złotych z budowaniem, bo kupił grunt i budował i to lekcze rachui rachui z tego folwarku, czyni do roku pułtorasta złotych czinszu.

Gdym sie ozenił z pierwszą żoną wyszey mianowaną a matką ich, dał mi ociec moy tysiac złotych na zarobek; potym gdym poczoł arendy arendowac starostwa Auskiego y trzmac zastawę Oleską, dał mi znowa dwa tysiacze złotych, co z pierszym tysiacem, trzy tysiacze czyni złotych, abym temi pieniędzmi zarabiał, y abym sam siebie zone, dzieci, i celadz przyodziwał, zywił i oplacił, abym oicu niedokuczal do smierci iego.

Po smierci niebosczyka oica mego nie wieczy sie niezostalo pieniedzy gotowych z długami ieno siedm tysieczy złotych i to było miedzy ludzmi; z

pierszą tedy summą co mi był dał na zarobek, czyni dziesięć tysięcy złotych, wsakże pan Bog lepiej to wie, iakom ia te długi z wielkim kłopotem i z skodą także nakładem prawnym wydzwignol. Zarobiłem abowiem był temi dziesięcią tysięcy złotych dwadzieścia tysięcy złotych polskich swą własną pracą na arendach y na zastawach ziemskich, co sie mi wszytkiego spełnilo z temi dziesięcią tysięcy złotych y z zarobkiem moim własnym trzydzięci tysięcy złotych, ktorem miał za zywota ieszcze nieboszki malzonki moiey Anastasiey.

Synowie mie tedy teyze nieboszki zony moiey pierwszy Mikołay i z Donowakiem molestuią y turbuią o tych trzydzięci złotych tysięci, pytaiac sie gdziebym ich podział; do czego oni nie mają zadney sprawy, anim sie tez iem powiniem sprawowac, iednak dla slusnosci i kłopotow po smierci moiey pokazac chce i pokaze roschod tych pieniedzy, ktory tedy ten iest własny.

Naprzod przemurowałem kamienice oicowska, w ktory teras mieskam; ta tedy koszuie mie trzy tysiacze polskich złotych, w długum przyał od Wani ia niedawno Medelczyn folwark, ktory mie kosztne z budowaniem, com snowu budował teraznieiszemi czasy, do szesciseth złotych.

Mikolaia Andrzejowica synow dałem zastawnym obyczaiem na folwark podle mego folwarku pulczwartasta złotych, ktory az do tego czasu trzymam w zastawie. Kupiłem u pani Galusowey czesc trzecią na kopcu; koszuie mie z budowaniem ze wsytkiem piec tysięcy złotych. Wydałem dwie corce zamaz swoje własne pierwszy nieboszki zony moiey na imie Zuzanne y Anne; koszuia siedm tysięcy złotych i wiecey ze wsytkim.

Zmurowałem manastyr ormienski w Soczawie w ziemi Wołoski za dusze przotkow moich wszytkich i swoje na gruncie elasnym dziedzienym przotkow moich, ktorzy mie koszuie szesc tysięcy złotych.

Gdym druge zone poiał Petronelle, kosztne mie wesele i z podarkami ze wszytkimi do dwu tysięcy złotych. W długach zginęło mi temi czasy po smierci nieboszkyka Łazara szwagra mego dwanascieseth złotych, ktory mi był winien z tey summy co wazytkim wiadomo iest. U Scipiona Wloch zginęło mi dwanascieseth złotych. U Szembeka – dziewiecset i szescdziesiat złotych; u Domazirskiego – tysiac szterysta czterdzięci złotych; u pani Gneskowey – pulczwartasta złotych; u Sczirbicza – szescsseth złotych; u Dumny i kupcow wołoskich zginęło mi czterysta złotych, ktorych długow innych nierachuie dawnych ani wspominam, co waytkiego summą czyni trzydzięci tysięcy złotych i sto; i gotowem te summe autentice urzedownie przed wszytkimi pokazac.

Poniewaz tedy ządali rachunku synowie pierwszy nieboski zony moi Anastasii Mikołay z Donowakiem, ktoregom im był niepowinien czynic, atoli im pokazuię iawnie, niechze rachuią; za te niewdzięcnoze i moie w starym wieku kłopotowanie y frasowanie mogł bym z swoi czesci oyczystey onych, iako niewdzięcnych synow y rady zley sluchaiących, a nie krzescianskiei, oddalic iednakze pomniac na to, ze są krwią moią obciążone y niezyczac im zadnego przekłęstwa od pana Boga, ktore zwykło padac na tych, ktorzy rodzicow nie szanuią, a co większa w kłopoty niepotrzebne i frasunki przywodzą mnie laty obciążonego oyca swe[go]. Co ia im wszytką oizowską miłoscią przebaczam, i

przed p. Aogiem odpuszczam y ich od dobr moich, ktore mi pan Bog z blogoslawienstwa swiętego i za ucciwym staraniem moim raczył dac, onych bez wselakiey krzywdy wedlug summienia mego dobre[g]o, z ktorym sie mam przed maiestat pana Boga wsechmogacego stawic, przypuszczam, aby potym na mnie nie amarykowsli.

Pytam sie tez synow tychze perwazy malzonki moi Anastasii iakom matke ich poiał od tego czasu az do teraznieyszego lach 45 mieskaiac, ich plodzac, czeladz chowaiac, odziwaiac, karmiac i naukę daiac, wielie na to wyszlo na rok lekce rachuiac po dwu tysiacu złotych, ludzkich przyzanie y rachowania wielkich pp. sobie y onym, zachowuiac na potym przez lach 45 az do tego czasu, tedy uczyni dziewiędziesiąt tysieci złotych, co y ludzie dobrzy wiedzą iakom był z zoną z dziecmi y z celadzą. A synowie moi Mikolay z Donowakiem kiedy mi iaki szelag w dom przyniesli tak długo kupcząc, iz sie u mnie rachunku upominali i takową turbacją pod ten czas zadawali niepotrzebną, a toli ia czynilem nie z przymusu ich, ale z checi i z dobrego baczenia swego, aby ludzie wiedzieli, iz ia im krzywdy nie czynie niwczym, ale wedlug prawa i sprawiedliwosci zachowac autentnie chcę kazdego, tak w oiczystych, iako i w macierzystych czesciach dział miedzy nimi czynic chce, wedlug woli moi i slusznosci i wedlug s. sprawiedliwosci, ktore wole krol je[g]o mcz pan moy mczivy z laski swey panskiey raczył potwierdzic, ktory takowy czynie.

Wedlug mandatu je[g]o k. mcz pana mego mnie nadanego Bochdanowi Donowakewicowi Ormieninowi i miescaninowi Lwowskiemu, co ia i wiadomo czynie komu to bedzie naezalo wiedziec, tym mandatem je[g]o k. mcz pana me[g]o mczivo[g]o iz mi wolno dział i rozrządzenie tak tez i pokoy wedlug woli moiey i swiety sprawiedliwosci miedzy dziecmi memi slawney nieboszki zony moi Anastasii pierwszy, tak tez y teraznieyszy, aby potym pokoi i milosc iednostaina a nieodmienna byla czynie.

Pierwszym dzieziom moim Mikolaiowi i Donowakowi pierwszy zony wyszey mianowynay, gdyz oni mnie oddalają od macierzystych czesci moich, to iest zony moi pierwszej Anastasii, mowiac, iz tam wy nie macie nic ieno my, ale to oni omylnie gadaią y nigdy tego przewiesc nie mogą bo ia wedle prawa ormienskiego y articulu iako po zenie czesc z nimi rowno mam, iako y zona po mezu zwykła miwac. Do thego, ze sym moy starszy Iwaszko pierwszy zony moiey, a matki ich własney po smierci umarł, tedy y od tego mie oddalają takze tez mowiac, iz tam niemacie nicz ieno my a siostry, co i to nie iesc sluszna ani tego dokazą, ale mnie oycu swemu rodzonemu wedlug prawa i s sprawiedliwosci odumarł, do czego y to wspominam, zem od dwuch curek swych własnych pierwszy zony, a siostr ich rodzonych, czesc macierzystą stoiącą, którą swemi własnymi piędzmi wykupił, y odlozył te dwie części moie - tedy są u nieczye insze poniewazem im dał tysiac złotych gotowych piędzy, w ktory sumie trzymam kram bogaty, bo na kazdego przychodzi, to iest na nas szesci z części macierzystych, polowice kamienici u pana Gabriela Krzystophowica, ktore szacuię dwa tysiace złotych, a kram tysiac złotych, za ktorym odlozył tysiac złotych gotowych piędzy po pieciszeth złotych, a iz na nich ten kram przypadął

z czesci macierzysty, gdy zem go wykupił od nich, tedy mie kwitowall w actach ormienskich duchownych iako z macierzystego tak y z oyczystego, y iestem w nim possessorem, a niekto inszy. A poniewaz mam w czesci nieboszki zony moiey pierwszey, to iest w kamienicy pana Gabriela Krzystophowica, pięcseth złotych, a drugie pięcseth złotych po nieboszku Iwaszku, synu moim starszym pierwszy zony, wedlug szacunku co uczyni tysiac złotych, com od curek swoich Zuzanny y Anny czese macierzystą na nich przypadaiacą gotowemi pieniedzmi wykupił i odlozył, do ktorych czesci oni tak macierzystych, iako y oyczystych nic a nic niemaią gdyz im są iuz odłożone. Jednak pomniac na krow swoje co na mnie pięcseth złotych z macierzysty czesci, a drugie pięcseth co syn na mnie odumarł starszy Iwaszko, tedy y te sumę Mikolaiowi z Donowakiem do tego folwarku oddzielam y przypisuie, za który mi Mniszki Mniszki dawaly trzy tysiace złotych.

Potym mowilem mu, aby na mnie tez prawo wlali, com im był powierzył, a gdy niechcieli gdy zem is tho chciał wsytko w rowny dział pusczyć między dzieci pierwszey y wtorey malzonki, a iz niechcieli, a tak iakom wyszey wypisał te tysiac złotych im przypadaiące na mnie po zenie w kamienicy tedy y teraz toz potwierdzem za część oyczyste, to im daruie do tegoz folwarku na wieczne czasy i w pokoju zachwnie aby po smieroi moi w pokoju, milosci, w lasce Aozey y w blogoslawiestwie zyli.

A ostatek dobr moich, iako kamienicy, kramu, folwarkow wazelakich na przedmiesciu tak pod miastem, iako i pod zamkiem, badz kupnych, badz zastawnych wazytko zenie moiey wtorey samo osmey z dziatkami z niey spłodzonemi zapisuie y daruie po smierci moiey na wieczne czasy y kazdemu z nich dział sluszny pokaznie wedlug woli i swiety sprawiedliwosci. Wturym dzieciom y zenie moi Petronelle swey zplodzonem Bochdanowi, Awedykowi, i Iwaszkowi y curce moiey starszy Anastasii z nimi w kamienicy swey na piec czesciey rozdzielony naznaczam który takowy dział czynie.

Starazy corce moiey pannie Nasnasii taki dział czynia, iaki mamy iuz między sobą z zięciem swym w interczie panem Piotrem Hrehorowiczem spisany, ale gdyby czego sie niedodało zieczowi memu za corką panną Nastazyą badz zlota, srebra, pereł i pieniedzy gotowych, tedy zienc ma uzywac piaty czesci naznaczoney az do tego czasu, poki mu sie dosyc nie stanie wedlug interczey postanowionej, ale skoroby oddała zona moja z dziecmi temi trzema wszytko, tedy zarazem ma ustapic z kamienicy, to iest z tey piaty czesci po smierci moiey; do tego przydaie - iezeliby niebylo odłożyc czym zienciowi memu, tedy ostawuie kram bogaty w miescie, przedawszy albo zastawiwszy, aby odprawili ziencia mego z corką starszą Anastasia y wykupili te piate czesc w kamienicy co ta kamienica przypada po matke z dziecmi z niey spłodzonemi Bochdanem, Awedykiem i Iwaszkim.

A iz matka zaraz część swoje macierzystą w tey kamienicy ode mnie udzieloney trzem synom zapisuie i darnie wyszey mianowanym, poniewaz tedy zapisuie matka część [s]woie, tedy przypada ta kamienica wszytka między panem Gabrielem Krzystophowiczem, a między Krasowskim, tym trzem synom

Aohdanowi, Awedikowi i Iwaszkowi, który dział takowy czynie wszytkiej kamienice.

Pierwsza czesc Aohdanowi starszemu synu memu wtorego malzenstwa na gurze pod spizarnią swietlice z komnatą, sień z kuchnią małą, prewet w sieni, nad sienią spizarnie małą i strych wszytek nad wszytką kamienicą. Pod tą swietliczą druge swietlice z komnatą i z sienią na dole, staienke, z ktorey z staini skliep murowac ma; miedzy sklepem wielkim z przechdem od Krasowskiego staienkę murowaną zklepistą na iednego konia pod tą staienka y laznią pewnice ziemną ze wszytkiem zapisuie.

Druga czesc Awedikowi synowi swemu drugiemu zapisuie y udzielam na gurze nad wielka izba, izbą yarze wielką malowaną ze zlotemi ruzami sien, z kuchnią, okna do Bozego Ciała; od tey sieni swietlice małą takze malowaną y drugą nad nią takze małą; do wychodu wolne chodzenie s tych gmachow nad tą izbą wielką malowaną, y z sienią spizarnie ze wszytkim; chodzenie przez małą spizarnie, com Bohdanowi zapisał, wolne i przez sien do Awedikowey spizarni; na dolie mały skliep od pana Awedyka - okna na ulice Ruską ku szkolie, piwnice pod obiema skliepami przez wszytko wzdluz zapisuie.

Trzeci czesc Iwaszkowi synowi naymlodszemu zapisuie y daruie wielkie izbe na dolie, okna ku kosciolowi Bozemu Ciału, wszytek ganek, preuet podle kuchni, sien przeciwko teyze wielkiej swietlicy, druga swietlice z komnatą y kuchnie, podle niey prewet, okna u niey ku Kieworowicowi na ulice Ruską; pod wielką izbą y wroty dwie piwnicy małe, przez iedne do drugiej chdzenie, okna ku Bozemu Ciału. Sklep wielki od pana Kraszowskiego, okna na ulice Ruska, naprzeciwko Kieworowicza nad swietliczą Bohdanowa i nad komnatą przez wszytko od konca do konca spizarnie wszytkei i zas maluskie spizarnie nad swietlicą małą od pana Awedika; z tei spizarni aby wolne chodzenie było.

Woda, laznia, prewet, podworek, sien pod sklepienie i chodzenie z obuch dtron wsytkim wolne bedzie trzem szynom wyszey mianjwanym.

Ktorzy syny mają sie tym działem contentowac wszyscy chcali w blogoslawienstwie Aozym oycowskim y matcinym zyc i z soba w milosci iednostainy.

Curkom zasie swoim trzem Aarbarze, Sophiey i Russir wtorego małzenstwa takowy dział czynie.

Pierwsza czesc. Czorce swoi Barbarze pod starszą Anastasią zapisuie i naznaczam te zastawe Galuszowską w tysiacu złotych od niebosczyka Galusza i zony iego authentice na ratuszu zapisaną, na który grunt poddanych nasadzilem; te daią po stu złotych na rok czynszu i dwie szadzawce, ogrod niezagrodzony dla iarzyn za młynem, do tego ieszcze ten folwark. który od Stecka mam w zactawie, w pulczwartu stu złotych, to iesc dom z soperą, z sadem, z trzema komormi i z staienką na 4 konie miedzy komorami, z ktore[g]o na kazdy rok czynszu daią trzydziesci złotych; do tego ieszcze folwark Medelczyn, którym wziął od Iwanisa brata swego w dlugu niedawnego czasu, y z tego daią do roku po trzydziestu złotych czynszu.

Wtora czesc. Wtorey corce Sophiey w kopcu na Galusowskim częśc, z

ktorem kupił dziedzienie, a pani Galusowey naznaczam i zapisuie gdzie saphianicy safiany robią dwa warstaty od parkana do parkana az do drugi, która idzie brzegiem stawu. Saphianicy od tych dwóch warstatów daią od każdego z osobna po stu złotych, od obuch dwiescie złotych na każdy rok czynszu daia. A na tym gruncie, która między warstatami są z obu stron, wolno będzie po śmierci mojej córce, drzewo czynić, sady płodzić, poddane sadzić i iakkolwiek pożytek by się zdał być lepszy.

Trzecia część. Trzeciej córce mojej najmniejszej pannie Rusy takowy dział czynię – na tymże gruncie Galiszowskim kupnym dziedzienie kopiec na stawie z mostem i z komorami budowanymi chłodnik z sadem ze wszystkimi użytkami, staw z młynem, który za parkanem stoi, i z temi gruntami, co przynależą do młyna iako rowem zakrzęziono do młyna, poddanych dwanaście, którzy siedzą między parkanem a świętym Krzyżem ormienskim, i dwa domy – jeden Mularzowski, a drugi grunt; od młyna daią na każdy tydzień po złotem. Poddane czterdzieści (!) złotych na każdy rok, od domów tych, wyszej mianowanych, czynszu także po trzydzieści złotych i dwa na każdy rok i po gr. 10. Z ogrodami i cokolwiek przynależy do tych domów na kopcu cokolwiek zrodzi sadowina – ten wszystek pożytek ma być tak też i z stawu dalej i to do kopcu pannie Rusie, córce swojej, i do użytków tych com dał na majątność gorzalnikowi summe Stanisławowi Potempe osmdziesiąt i trzy złote, na co jest i zapis na ratuszu autentycznie zapisany, od której majątności daią czynszu do roku pięć złotych i po dwa kapłuny; drugą summe dałem także gorzalnikowi drugiemu Stanisławowi na majątność pięćdziesiąt złotych, który daie czynszu na każdy rok z domu i z sadu także i z ogrodu dziesięć złotych, co i to zapisuie ieyże, a gdyby dziedzice zechcieli tę majątność wykupować wyszermianowane i summe odłożyć, tedy te summe ieyże ze zapisuie.

Do tego mam zapis urzędowy na zamku od niejakiej Rusy z małżonkiem i syna ich starszego na ogrodzie pod Wysokim Zamkiem, na którym dał summe sto dziewięćdziesiąt i pięć złotych – tedy wszelkie użytki z tego sadu i ogrodu ieyże daruie i te sume, ieliby chcieli wykupić dziedzicę, i to daie; i ieyże ma być przed brona (!) Krakowską pod młynem słodownym drugi dom, którym od Marcina Czapnika w długum przyjął na wieczne czasy we czterechset złotych bez kilku, ałem ten dom darowałem wiecznymi czasy Iwanowi Kowalowi i jego potomkom jego, oni mnie się zapisali na każdy rok po złotych 16 z niego dawac i po groszy 20 czynszu na wieczne czasy, i ktokolwiek będzie siedział na tym gruncie albo possessorem, tedy także czynsz powinien dać, to tedy zapisałem córce swojej Rusy.

Tym tedy działem mają się wszyscy contentować.

Działo się przy bytności sławnych p. Grzegorza Dobrockiego, wojty lwowskiego, także sławnych ormienskich pana Gabriela Kaprusia i Jacuba Zadykowica i przy bytności wielbnego xiedza kasprowa, ormienskiego kościoła officiala, ostatniego dnia kwietnia roku pańskiego tysiąc szesćset i pięćdziesiąt.

Zachowuiac sobie jednak zupełną moc tę swoją ordynacją, którą teras podpisuie i pieczęcią swoją pieczętuie, odmienić, poprawić, przyczynić, umieiszyc

według upodobania swego. A iesliby mie tes pan Aog w tym czasie zs tego swiata wziac raczyl, tedy te ordinacia y rozradzenie moie chce miec wiecznymi czasy wazne.

ЦДІА України в м. Львові. – Ф.52, оп.2. – Т.520. – С.1146-1157. Засвідчена копія з оригіналу.

№4

1615 р., листопада 13. – Посмертний опис рухомого майна та фінансових документів львівського міщанина Богдана Доноваковича, складений райцею Станиславом Ансеріном та вірменськими старшими Гаврилом Капрусем і Яковом Задиковичем та записаний до книги львівського міського вірменського суду.*

Naprzod pieniędzy gotowych powiedziala pani wdowa ze nic niczostalo.

Kleiny, ktore sa je[g]o mci pana starosty na tenczas lwowskie[g]o w zastawie, według je[g]o mci recognitiei zpisane pokazala.

Naprzod. Pierwszy kleinoth złoty z kamieniami drogimi i z figura swiastowania panny Mariey, w ktorey figurze iest diamentowych [kamieni] wielkich i malych czternascie, rubinow dwadziescia i ieden, pereł pięć.

Drugi kleinoth, w ktorym diamentow wielkich y malych dwadziescia i cztery, pereł trzy.

Trzeci kleinoth, w ktorym diamentow wielkich y malych dwadziescia y siedm, pereł dwadziescia y szesc.

Czwarty kleinoth na ksztalt smoka to iest perła we złocie, na głowie corona złota, na ogonie rubinow dwanascie, perła iedna w ogonie.

Item zastawa xiędza Piotra, to iest krzyzyk złoty z szescią kamikow rubinowych.

Item delphinek złoty, smaragow w niem dwamascie.

Item dwie zaponie z diamencikami ceskimi, z trzema piorkami diamentowemi, koło we szrotku z diamencikami.

Item zastawa pana Pawła Łachiego, to iest pierscien z kamieniem wielkim z biala złotym.

It. dwie solnicze srebrne pozłociste.

Item z domowych kienotow ieden co nadroszy, to iest noszenie złote z białym smelcem rubinow wielkich dwa wierzchni i spodni. Rubinkow dolnych siedmnascie, diamentow wielkich y malych szesc, ossoba biala smelcowa, to iest fortitudo, a ostatek pereł-kami ozdobione, trzy perły zawieszzone.

Item pierscien z saphirem wielkim.

Item drugi pierscień z safirem takze.

It trzy pierscienie z rubinami.

*Дата запису до книги львівського міського вірменського суду. Оцінка рухомого майна записана до книги цього суду 4 липня 1617 р. Див.: ЦДІА України в м. Львові. – Ф.52, оп.2, т.521. – С.688-693.

Ite pierścionek małuczki z turkusikiem małym.

It pierścien ieden z diamentem mały.

It dwa pierścionki z cytrynami, mosiądzowy ieden z nich,

Item łańcuch drobniuchny pancierzowy w ktore[g]o salvator z paną Marya.

It portugał s. pamięci krola Stephana y lancuszek u nie[g]o złoty drobny.

Item zielone kamienie dwa na osm grani kozdy, osobno srebrem oprawne.

Ite sreberka w puszcze złoty i

do luku ciagnienia pierścień als dreikier.

Item łańcuch węższy złoty, perełkami i rubinkami naszyty, stuk w nim wielkich y małych dwadziescia y iedna, to iest wielkie esowe, a małe w gwiazdecki.

Item łyzek iedenascie srebrnych białych stołowych.

It dwa pasy srebrne pozłociste z te[g]o srebra co z sablie kozacki.

Item tranka nowa z perłami wielkimi w tablice lancuszkiem obszyta.

It druga tranka z mniejszych pereł szyta z łańcuskiem takze.

It kołko panienskie axamitu czerwonego do czeplikow naszyte pontałami i szrednimi perłami.

Mianowala do te[g]o w szrebrze ze iest okręth srebrny pozłociety.

Item kubek srebrny pozłocisty z wierzchem popsowanym w sztuki.

Item kubek mały niedoprawiony y

czarka iedna.

It. kubeczek mały wołonski, ale to wszytko w zastawie.

It kielich z patyną srebrny pozłocisty wszytek.

H e r g e w e t h

Naprzod dwa miesze proszte.

It szabla srebrem oprawna ze trzema braicarami pozłocista.

It szabla takze srebrem oprawna pozłocista, ktora w zastawie.

It trzy szable mosiądzem oprawne pozłociste.

It pałasz oprawny srebrem z siedmią braicarow pozłota stara.

It pałasz mosiądzem oprawny.

Item pałasz prosty.

Item kord bułatowy, na dwoch miescach srebrem oprawny, bez rekoiesci.

Item kord prosty.

Item rapir axamitem czarnym oprawny, srebrem na dwoch miescach oprawny.

It granat w kiiu pelgrzyskim.

Item bulawa srebrna z pozłocista galka.

It para muszkietow.

It rusnica ptasza abo tarczowa, pozłocista rura i zamek.

It para pułhakow w karpową łuskę oprawne.

It para pułhakow wozowych długich.

Ite para krotkich.

It rusnica krutka.

Item pancierz z kolcami mosiądzowemi pozłocistemi i z kamienmi prostemi i rękawice do niego.

Item trzy pancerz we trzech skrzyneckach podługowatych proste.

It kawtan pancierzowy bez rekawow.

Item zbroia czarna smelcowana i szyszak biały.

It szahaidak z łukiem tureckim obszytym, łubie awtowane złotem, na nim iednorozec i kolczan takze aftowany, łancuszek u niego srebrny, dwadziescia strzał w nim.

Item drugi łuk prosty z łubiem naszywanym, na ktorem kolko z srebra groszowego, kołczan takze naszywany, w ktorym strzał dziewietnascie.

Item łuk woloski z łubiem i koloczaniem, w ktorym strzał trzydziesci.

Item sahaydakow para czerwonym axamitem obszyte, wkwki na nich groszowe[g]o srebra, bez lukow, tilko strzał dwadziescia y dziewiec.

Item sahaydak stary ieden z łukiem i z sesnastą strzał.

Item bonczuk biały kozacki.

Item siodło nowo z czerwone[g]o axamitu z kołkami mosiądzowemi, iasczurem oprawne, tebinki aftowane iedwabiem y szychem.

Itt siodło wzorzyste na dnie debiastym, nędzą powleczone.

Itt siodło safianem czerwonym powleczone.

Item siodło adziamskie bladozoltą czapky oprawne.

Item siodło usarskie, zielone[g]o axamitu siedzenie.

It rzad usarski, okowany mosiąszem, pozłocisty i z podpierscienie.

Ite rzad nowy czerwony bagaierowy z podpierscieniami.

Item rzad pomaranczowy z podpierscieniem.

Item czaprak ieden prosti i stary.

S z a t y

Naprzod para stuk czamlitu, iedna bronatna, a druga mieniona, nic zielona z bronatną.

Item adamasku na dwie szacie, ieden bronatny, a drugi wisniowy.

Item atlaszu na pare szat, ieden turecki chutni, a drugi łazurowy czemny.

Item muchairu stuka, biala nic z czerwona.

Item szuba iedna pułgranatnia lazurowa, sobolami podszyta z kolnirzem.

Item delia zielona pułgranatnia nowa, adamski podszyta.

Item ferezya czarna falendiszowa, bierkami egipskimi podszyta.

Item z pod tey ferezyi brzуска sobolowa wyprote, ktore pod kitaikowa czamarą są.

Item kawtanow ławcianych zołtych dwa.

Item koszulka iedna błekitna, podpanczerze.

item kobierzec dywanski wielki nowy.

It kobiercow dywanskich osm, ktoremi izba obita, cztery wielkich, a cztery malych.

Item kilimow szesnascie.

Item kobierzec wielki i drugi mały, ktoro u zięcia są.

Item kobiercow cztery uzywalnych starych, ktorami izba gdzie mieskaia obita, a piaty kilim na ksztal[!] cwezozor kobierca.

Item kobiercow w komnacie trzy, a czwarty na kaztal[!] kobierca kilim.

C i n a

W misach wielkich pomiernych, pułmiskach, talerzach, przystawkach, konwiach, garcach, pulgarcuwkach, konwiach, kwartach, pułkwartach, koneweckach małych, antfosie nalezoce, kuflu, lichtarzach funtow tysiacz osmdziesiath y pięc.

Item antfon cynowy wprawiony w mur.

Item nalewka z miednicą, cynowe obicie i prozta połota zwierzchu ochedozone.

Item miedziany iasczyk turecki pobielany, w ktorym dwie misie y trzy talerze.

Item miedzic piec mosiadzowych na ksztal skopczykow.

It faierka mosiadzowa dla ognia do zagrzewania potraw bądz co chce.

Item mozdierz.

Item korona, to iest lichtarz, ktory w wielki izbie we srodku wisi mosiadzowy.

Item lichtarzow mosiadzowych dwa srednich, to iest ni wielkich, ni małych.

Item miedziana wanna, w ktorey sie niebosczyk kapywał.

Item kocieł do prania chust.

Item kocieł w łazni.

Item mała wanienska.

Item kocieł w kuchni zawieszony.

Item panwi dwie wielkich.

Item panwi małych pięc łatanych.

Ite pułmiarek miedziany.

It bretar do pieczenia, ale popsowany.

It zelaznych skrzeń dwie, trzecia maluchna na kaztal skatułki.

It skatuła, w ktorey pięc pułmiszkow y pięc talerzow y flasz osm.

Ite druga skatuła mniejsza zastawna.

Item warczaby tureckie z hebanowemi kamieniami.

Item szale dwoie wielkie i male.

Ite krzesło obszyte z gałkami mosiadzowemi.

It skrzynia xiag ormienskich zastawnych.

Item domowych [ksiąg] troie, a czwarte u ziecia i więczy domowych znalesc sie moze.

Item zegarok pozlocisty mosiadzowy.

Z a p i s y i m e m b r a n y

Pokazała zapis na szescseth złotych od sławnego Pawła Szczerby, miesczanina krakowskie[g]o, sławnym donowakowi i Bogdanowi synowi iego zeznany de actu in iudicio necessario Cracoviae feris quarta post Conductue Paschae anno 1580.

Item membran na dwiescie złotych od Chacadura z Woloch anno Domini 1612.

Item membran na czterysta i trzy złotych od Axantego wedlug ormienskie[g]o cslendarza anno 1059.

Item cerograph od je[g]o mci pana Mikłaiia Daniłowica, rothmistrza krola je[g]o mci, na złotych polskich sto de data die 23 cerwca a[nn]o 1595.

Item membran od Bedrosza safianika na sto dwadziescia złotych de data 4 decembris anno 1614.

Item membran od Nordana Jchingika na sto dwadziescia złotych groszy 15 de data 4 decembris anno 1614.

It membran na złotych szternascie od niebosczyka Aogdana Donowakowica Andreaszowi safiannickowi winnych.

Item dwa listy k. je[g]o mci pokazala sub inscriptione Sacrae Regiae Maiestatis sigillo maioris csncell. obsignatas 28 iuliis 1614, pierway w ktory je[g]o k. mcz raczy pisac aby Piotrowi Hrehorowicowi były wydane pewne rzeczy. Drugi list de data Varsaviae die 7 ang. anno 1614 zeby Piotrowi Hrehorowicowi pan Aogdan we wsytkin wiare dał.

Arendanowa winna Kasyanowa takze, ale iak te[g]o niewiem, wsak sie to z pisma pokaze.

ЦДІА України в м.Львові. – Ф.52, оп.2. – Т.520. – С.1205-1209. Засвідчена копія.

N°5

1630 р., липня 9. – Оцінка товарів, що залишилися після смерті львівського міщанина Миколи Серебковича, складена цехмистрами Альбертом Бочуовичем і Григорієм Романовичем та записана до книги львівського вірменського суду.*

Naprzod białey haby sztuk siedm, sztuka iedna po złotych dwanascie groszy pułosma.

Szarey haby sztuk trzy, sztuka iedna po złotych piętnascie.

Oponcz pienc, oponcza iedna po złotych osmi groszy pietnascie.

Kołder przesywanych trzy, iedna po dziesieci złotych y groszy trzy.

Kozuchow tureckich piec, ieden po złotych szesnascie groszy pietnascie.

Zielonych plutow, to iest fartuchow, lokci szescdziesiąt po groszy szesnaszie lokiec.

Aawelny funtow dwadziescia y ieden, funt ieden po groszy pietnascie.

Kaftanow plotnianych farbowanych szesc, ieden po złotych trzy.

Muchairu tatrskiego sztuk dwadziescia y dziewiec, sztuka iedna po złotych 6.

Czytow in numero 11, czyt ieden po złotych 6 y groszy po pułosma.

Machpash ieden po złotych 8.

Machran kosmatych par 6, para po złotych 5.

Machran trzy iedna po złotych 4.

*Дата запису до книги львівського міського вірменського суду.

Czamletu lokci trzydziesti y ieden, lokiec po złotemu iednemu y groszy osmnastu.

Szai lokiec 67, lokiec po groszy dwodziestu osmi.

Harasu sztuk 4, sztuka iedna po złotych pietnascie.

Barchanu białego sztuka iedna po fl 9.

Harasu sztuk kawalcow za złotych dziesiec.

Obrus wracławski złotych dwq groszy dwadziescia.

Obrusow trzy prostych po fl 2.

Plotna wraclawskiego sztuk 8, sztuka iedna po złotych trzy y groszy pietnastu.

Plotna szwabskiego sztuczka iedna za fl 6.

Muchairu niemieckiego sztuk 3 po złotych dziewieci.

Muchairu trzy sztuki kawalcow po fl osmiu.

Sztuka barchanu czerwonego za fl 10 groszy pietnascie.

Plotna farbowanego sztuk 11, sztuka po złotych dwa groszy pietnascie.

Rąbku sztuczki 3 za złotych dziewieci.

Rąbku sztuczek dwie po złotych dwa groszy dziesieci.

Rąbku cienkiego pultory sztuczki za fl 7 // 15.

Rąbku w kawalcach, sztuka iedna za złotych dwa groszy pietnascie.

Rąbku cienkeigo w kawalcach, sztuka iedna złotych cztery.

Plutna czerwonego farbowanego, arszynow 19, po groszy pietnascie ieden.

Recznikow pułsztuki za fl 1 groszy 15.

Serwet dziewietnascie, za nich fl 4 groszy 22 1/2.

Bawelniczek szockich 6, iedna po groszy szesnastu.

Pasamonow włóczczanych 9 sztuk, sztuka iedna po złotemu.

Pasamonow trzy sztuczki po groszy dwadziescia.

Kitayki czarney lokci dwadziescia dziewieci, lokiec ieden po groszy dwanascie.

Skarpytek dzianych pułtuzina, za nich fl 2 gs 15.

Ponczoch dzianych par trzy za fl 3.

Ponczochow par 5 czerwonych za fl 5.

Skorecka zolta saffianowa, za nie fl 1 groszy 15.

Pasamonow w kawalcach sztuczek 4 za fl 4.

Cwelichu lokci 8, lokiec po groszy dwanascie.

Szydyszu białego lokci 8, lokiec po groszy osmi.

Haby w kawalcach lokci 13, lokiec po groszy osmnascie.

Błam futra baraniego za złotych dwa.

Fartuchow lokci pułczwarta, lokiec po groszy dwanascie.

Tasiemek dwie, za nich złotych dwa.

Iedwabiu liber piec, libra po złotych 10.

Zawoiow 5, zawoy po złotych osmnascie groszy pietnascie.

Hustek czerkiewskich par 4 1/2, para po złotych 6 gros 7 1/2.

Myslipetanu pultory sztuki za fl 15.

Łachorow sztuka iedna za fl 4.

Chustek z wiezyckami stuczek 2, sztuka po złotych dwanascie.
Medzelanu gladkie[g]o sztuk 7 po fl 7.
Tabinku łokci czternascie, łokiec po złotemu iednemu y groszy dwodziestu.
Pułaksamicia lokci 2 fl - gs 20.
Nędzy łokci 5 po groszy 24.
Muchairu tatarskiego w kawalcach siedm pulstuczkwow sztuka po fl 4.
Szydyszu za fl 5.
Kocow farbowanych 4 po fl 2.
Cukru funtow 9, funt po złotem iednemu.
Cynamunu funt ieden y czwierz fl 4.
Gozdzikow za fl 5.
Szafranu cipryskiego za fl 4.
Za pipeprz fl 3 gs 15.
Kociel z łancuchem kuchienny [-]
Sztuczka płotna za fl 3 groszy pietnascie.
Kawalcow roznych za fl 6.

Paniew Manuifowey kozuchow 3 byly w kramie, ktore przy urzendzie odebrała.

Item habu sztuk 6, ktire odebrała.

P. Norbegowica popnczy trzy, ktore przy urzendzie odebrano.

Paniew iwaskowey Bernatowicowey złota cewek 5, ktore przy urzendzie odebrano.

ЦДІА України в м. Львові. – Ф.52, оп.2. – Т.523. – С.671-672. Засвідчена копія.

¹ Докладніше про це див.: *Дашкевич Я.Р.* Адміністративні, судові й фінансові книги на Україні в XIII-XVIII ст. (проблематика, стан і методика дослідження) // Історичні джерела та їх використання. – К., 1969. – Вип.4. – С.129-171.

² Там само. Відстоюючи назву “актові книги”, автори не можуть підшукати для цього наукові аргументи. Див., напр.: *Кіку І.О.* Значення актових книг як джерела з історії України XVI-XVIII ст. // Укр. іст. журн. – К., 1983. – №11. – С.141-142.

³ Напр.: *Nawrocki S., Wisłocki J.* Inwentarze mieszczańskie z lat 1528-1635 z ksiąg miejskich Poznania. – Poznań, 1961; *Gębarowicz M.* Materiały źródłowe do dziejow kultury i sztuki XVI-XVIII wieku. – Wrocław, 1973 (є окремий розділ з публікацією шляхетських та міщанських інвентарів); *Borkowska M.* Dekret w niebieskim ferowany parlamencie. Wybór testamentów z XVII-XVIII wieku. – Warszawa, 1984.

⁴ Можна згадати статтю: *Кристер А.Є.* Духівниці XVI-XVII ст. // Ювілейний збірник на пошану акад. Д.І.Багалія з нагоди сімдесятої річниці життя та п'ятдесятих роковин наукової діяльності. – К., 1927. – [Ч.1.]. – С.491-513.

⁵ За допомогу в отриманні мікрофільму дякую дирекції Бібліотеки мхітаристів у Відні та проф. Г.Бушгаузенів (Відень). У Бібліотеці мхітаристів у Венеції є дальша книга передшлюбних умов та духівниць за 1630-1642 рр. (рукопис №1788); наступна книга за 1643-1667 рр. також у Бібліотеці мхітаристів у Відні (рукопис №447).

⁶ *Дашкевич Я.Р., Трыярски Э.* Армяно-кыпчакские предбрачные договоры из Львова (1598-1638) // Rocznik Orientalistyczny (далі -- RO). – Warszawa, 1970. – Т.33, zesz.2. – С.67-107; *Дашкевич Я.Р., Трыярски Э.* Древнейший армяно-кыпчакский документ из львовских коллекций (1583 г.) и изучение билингв предбрачных договоров львовских армян // RO. –

1975. – Т.3, zesz.2. – S.33-47; *Schutz E.* Armeno-kiptschakische Ehekontrakte und Testamente // *Acta Orientalia hung.* – Budapest, 1971. – Т.24, fagc.3. – S.274-276, 279-281.

⁷ *Дашкевич Я.Р., Трыярски Э.* Армяно-кыпчакское завещание из Львова 1617 г. и современный ему польский перевод // *RO.* – 1974. – Т.36, zesz.1. – S.104-107; *Schutz E.* Armeno-kiptschakische Ehekontrakte... – S.276-279, 281-283. Окреме місце серед виданих духовниць займає остання воля львівського вірменського архієпископа Месропа 1624 р., опублікована у вигляді фотокопії (лише вірмено-кыпчакський текст). Див.: *Petrowicz G.* La chiesa armena in Aolonia. – P.1 (1350-1624). – Roma, 1971. – P.186.

⁸ *Дашкевич Я.Р.* Армянские кварталы средневековых городов Украины (XIV-XVIII вв.) // *Patma-banasirakan handes / Историко-филологический журнал.* – Ереван, 1987. – №3. – С.58-60.

⁹ Акти підібрано з підготованого мною ще 1973-1974 рр. для видання у Єревані збірника “Культура і побут львівських вірменів кінця XVI – початку XVII ст.” Збірник не було надруковано.

¹⁰ Аналогічні за характером акти 1633-1713 рр. вірменської колонії у Замості (серед них один акт з Язлівця) польською мовою видано в: *Zakrzewska-Dubasowa M.* Ormianie zamojscy i ich rola w wymianie handlowej i kulturalnej między Polską a Wschodem. Rozprawa habilitacyjna. – Lublin, 1965. – S.272-303. Публікація вірменською (за мовою) передшлюбної умови 1574 р. з Кам'янця-Подільського див.: *Grigoryan V.R.* Kamenec-Podolsk k'atak'i haykakan datarani arjanagrut'yunnere (XVI d.) [Акти вірменського суду міста Кам'янця-Подільського XVI ст.] – Erevan, 1963. – R.289-290. Історично-правничий та дипломатичний аналіз цих актів не проводився.

¹¹ Латинський текст: *Corpus iuris Polonici.* – Sect.1 / Ed. O.Balzer. – Cracoviae, 1906. – Vol.3. – P.430. Вірмено-кыпчакський переклад статті див.: *Lewicki M., Kohnowa R.* La version turque-kiptchak du “Code des lois des Arméniens polonais” d'après le ms. 1916 de la Bibliothèque Ossolineum // *RO.* – 1957. – Т.21. – P.177. Польські офіційні переклади 1525 і 1601 рр. див.: *Corpus...* – P.468.

¹² *Vžškeanc' M.* Čanaparhordut'iwn 'i Lehastan ew yayl kotmans bnakeals 'i haykazanc' sereloc' i pahneac Ani k'alak'in [Подорож до Польщі й інших країнах, де мешкають вірмени, що походять від мешканців стародавнього міста Ані]. – Venetik, 1830. – P.117.

¹³ Пор. прим. 6. Короткі реєстри 24-х умов (з покликаннями на архівні джерела) подаються в: *Дашкевич Я.Р., Трыярски Э.* Древнейший армяно-кыпчакский документ... – С.42-44, крім цих актів використано ще таких самих 12 умов з ЦДІАЛ України. – Ф.52, оп.2; 1571 р. (Т.523. – С.505-506), після 1576 р. (Т.517. – С.88), 1579 р. (Т.532. – С.447-448), 1580 р. (Т.532. – С.457-458), 1582 р. (Т.523. – С.504-505), 1589 р. (Т.532. – С.459-460), 1596 р. (Т.532. – С.462-463), 1609 р. (Т.524. – С.218-219), 1614 р. (Т.523. – С.1576-1599), 1615 р. (Т.532. – С.1841-1842), 1616 р. (Т.532. – С.460-461), 1629 р. (Т.523. – С.464-465).

¹⁴ Про львівський вірменський духовний суд та його функції див.: *Дашкевич Я.Р., Трыярски Э.* Три армяно-кыпчакских записи львовского армянского духовного суда 1625 г. // *RO.* – 1979. – Т.41, zesz.1. – S.65-69; про діловодство духовного суду: *Дашкевич Я.Р.* Львовские армяно-кыпчакские документы XVI-XVII вв. как исторический источник // (XIV-XVIII вв.) // *Patma-banasirakan handes / Ист.-филолог. журн.* – Erevan, 1977. – N 2. – S.159-163.

¹⁵ Тут я в дечому модифікую і доповнюю уявлення про процедуру укладання передшлюбних умов та перевірку їх виконання, викладені з широким цитування джерел у статті: *Дашкевич Я.Р., Трыярски Э.* Армяно-кыпчакские предбрачные договоры... – С.86-90.

¹⁶ Див., напр.: ЦДІАЛ України. – Ф.52, оп.2, т.524. – С.87, 100-101, 110, 112, 128 та ін.

¹⁷ Терміни “посаг” і “віно” вживаю згідно з не завжди послідовною термінологією актів, що не була адекватною юридичним термінам того (а, тим більше, пізнішого) часу.

¹⁸ Подібне спостереження зробив Е.Шюц. Див.: *Schutz E.* Armeno-kiptschakische Ehekontrakte... S.69-270.

¹⁹ ЦДІАЛ України. – Ф.52, оп.2, т.521. – С.617 (1617 р.) Цієї справи стосується запис, зроблений там само, с.572.

²⁰ Текст листа: *Bischoff F. Urkunden zur Geschichte der Armenier in Lemberg.* – Wien, 1865. – S.15-16; *Akta grodzkie i ziemskie.* – Lwów, 1875. – Т.5. – S.73.

²¹ Текст декрету: *Bischoff F. Urkunden...* S.63-72.

²² Латинський текст: *Corpus iuris Polonici ...* P.429, 430; польський переклад див: *Ibid.*, S.467-468, 469. Вірмено-кипчацький переклад: *Lewicki M., Kohnowa R. La version turque-kiptchak...* P.177-178.

²³ *Balzer O. Porządek sądów i spraw prawa ormiańskiego z r. 1604.* – Lwów, 1912. – S.55.

²⁴ Про спадкове право (за духівницями) вірменів України див.: *Ols M. The Armenian Law in the Polish Kindom (1356-1519): A Juridical and Historical Study.* – Rome, 1966. – P.82-83.

²⁵ Текст публікувався неодноразово. Наприклад: *Akta grodzkie i zienckie.* – Lwów, 1873. – Т.3. – P.49-50; *Czołowski A. Pomniki dziejowe Lwowa z archiwum miasta.* – Lwów, 1892. – Т.1. – S.93-95 (факсиміле наприкінці книжки).

²⁶ *Czołowski A., Jaworski F. Pomniki dziejowe Lwowa...* Lwów, 1921. – Т.4. – S174-175 (N1320, 1355, 1356).

²⁷ Див.: ЦДІАЛ України. – Ф.52, оп.2, т.520. – С.1225 (1628 р.) Цю духівницю не врятувало і те, що окремо, як додаток, було подано список пожертвувань для духовних осіб: Там само. – Т.521. – С.159-160 (1616 р.).

²⁸ Там само. – Т.523. – С.570-572 (1630 р.).

²⁹ Висновки про дипломатичну будову духівниць зроблено на підставі перелічених вище (див. прим. 7) публікацій духівниць, тексту доданого до сьогоднішньої статті (дод. №3), а також актів, збережених серед архівних матеріалів (8 духівниць), а саме: ЦДІАЛ України. – Ф.52, оп.2: 1591 р. (Т.517. – С.260-261), 1592 р. (Т.517. – С.602-603), 1615 р. (Т.521. – С.7-8), 1616 р. (Т.521. – С.159-160), 1626 р. (Т.522. – С.785-787), 1630 р. (Т.523. – С.569-572).

³⁰ Там само. – Т.532. – С.400-402 (1613 р.).

³¹ Там само. – Т.521. – С.159-160 (1616 р.).

³² *Schutz E. Armeno-kiptschakische Ehekontrakte...* S.278, 283 (1574 р.).

³³ *Дашкевич Я.Р., Трыярски Э. Пять армяно-кыпчацких документов...* С.90 (1605 р.)

³⁴ ЦДІАЛ України. – Ф.52, оп.2. – Т.523. – С.382-385 (1624 р.); Там само. – Т.522. – С.386-387 (1598 р.)

³⁵ Там само: 1594 р. (Т.522. – С.386-387) 1602 р. (Т.517. – С.399-403), 1604 р. (Т.517. – С.854-857, 894-896), 1605 р. (Т.518. – С.634-637), 1606 р. (Т.344. – С.117-123), 1608 р. (Т.519. – С.531-532), 1610 р. (Т.344. – С.131-132), 1612 р. (Т.521. – С.548-549), 1629 р. (Т.523. – С. 272-273), 1629 р. (Т.523. – С.675, 1908-1909).

³⁶ Там само. – Т.518. – С.88 (Самбір), 78-79 (Яслиська), 79-81 (Коросно).

³⁷ Там само. – Т.519. – С.288-291.

³⁸ Там само. – Т.518. – С.384-385.

³⁹ Там само. – Т.523. – С.578-580.

⁴⁰ Там само. – Т.520. – С.859-860.

⁴¹ Там само. – Т.520. – С.274; Т.521. – С.592.

⁴² Там само. – Т.518. – С.296-298.

⁴³ Там само. – Т.344. – С.117-123; Т.520. – С.421-422; Т.521. – С.548-549; Т.523. – С.1908-1909.

⁴⁴ Там само. – Т.520. – С.421-422.

⁴⁵ Там само. – Т.518. – С.634-637.

⁴⁶ Там само. – Т.523. – С.272-273.

⁴⁷ Там само: 1602 р. (Т.517. – С.314-315, С.427-428), 1606 р. (Т.344. – С.115-116, 1149-1150), 1606 р. (Т.518. – С.1261-1262), 1614 р. (Т.344. – С.160-161), 1628 р. (Т.522. – С.1210-1213; також чернетка цього акту з деякими відмінними деталями. – Т.539. – С.367-370).

⁴⁸ Там само. – Т.517. – С.1112-1114.